

Dejme šanci mladým lidem z Česka i Ukrajiny: Postavme se za vzdělávání, vrátí se nám to!

Jménem SKAV, která zastřešuje 35 asociací a organizací působících v oblasti vzdělávání, a organizace META předkládáme společné vyjádření k stále přetrvávajícímu problému ukrajinských uprchlíků, dětí ve věku středoškoláků, i jejich českých vrstevníků. Ti vinou podcenění systémových řešení, a to zejména nespravedlivého nastavení přijímacího řízení a nedostatečných kapacit středních škol, propadají českým vzdělávacím systémem.

Vzhledem k hrozcím dlouhodobým negativním dopadům zejména na tyto mladé lidi, ale i na celou naši společnost, apelujeme na okamžité přijetí opatření krátkodobého i dlouhodobého charakteru. Některá z nich navrhujeme v tomto dokumentu.

Po vpádu ruských vojsk na Ukrajinu v roce 2022 zaměřily do České republiky statisíce ukrajinských uprchlíků, jejich počet se k jaru 2023 ustálil na asi 278 tisících. Většinu těchto uprchlíků tvoří ženy a děti. Zatímco děti ve věku povinné školní docházky se daří úspěšně začlenit do českého vzdělávacího systému a v různé míře je postupně integrovat, podpora mladých lidí, kteří již povinnou školní docházku absolvovali, je velmi omezená. V České republice aktuálně žije kolem 20 tisíc mladých Ukrajinců ve věku 15 až 18 let, asi 11 tisíc se jich usadilo v Praze (Data Ministerstva vnitra k 23. 4. 2023). Z nich si přihlášku na čtyřletý obor podalo pouze 2 609, z toho 802 v Praze (Zdroj: [CERMAT](#)).

	CZ	UA	celkem		% CZ	% UA
4leté obory	87120	2609	89729		97,09%	2,91%
gymnázia	21400	499	21899		97,72%	2,28%
Praha 4leté obory	16541	802	17343		95,38%	4,62%
Praha gymnázia	3992	138	4130		96,66%	3,34%

Počet přihlášek na jednotnou přijímací zkoušku 2023.
Zdroj: CERMAT

Překážky v integraci ukrajinské mládeže

Systémové a strukturální překážky, které brání mladým lidem z Ukrajiny zapojit se do českého vzdělávacího systému, jsou způsobeny několika faktory:

- **Rozdíly v českém a ukrajinském systému.**

Na Ukrajině žáci maturují po jedenácti letech školní docházky. Pro mnohé mladé Ukrajince je proto obtížné pochopit smysluplnost studia české střední školy. Drtivá většina ukrajinských studentů v ČR ve věku desátého a jedenáctého ročníku ukrajinské školy navíc vedle případného studia české školy studuje také online na ukrajinské škole.

- **Nerovné podmínky přijímacích zkoušek.**

Mladí lidé z Ukrajiny, kteří se rozhodli podstoupit přijímací zkoušky na českou střední školu, čelili potenciálně diskriminačním podmínkám z hlediska jazyka. Státní jednotná přijímací zkouška (JPZ), která je pro uchazeče povinná, se skládá z českého jazyka a matematiky. Podobu zkoušky z ČJ pro žáky s odlišným mateřským jazykem (OMJ) určovaly jednotlivé školy. Díky Lex Ukrajině byly školy povinny umožnit uchazečům s dočasnou ochranou místo skládání testu z dílny CERMAT podstoupit individuální pohovor, který ověřoval jejich schopnost domluvit se česky, což kvitujeme jako funkční opatření. Neexistují ale jednotná pravidla o podobě této zkoušky, a tak se přístup různých škol k pohovorům dramaticky lišil. Pokud škola nechtěla cizince přijímat, mohla nastavit pohovory likvidačně a při jakékoli chybě udělit hodnocení “neprospěl/a”, čímž uchazeč přišel o bodové hodnocení i z ostatních částí zkoušky a u přijímacího pohovoru automaticky neuspěl.

Ani v JPZ z matematiky se ukrajinským studentům příliš nedařilo. Důvodem může být velký tlak a stres, neznalost místní situace i absence ročního přípravného drilu na specifické testy, o kterém běžný uchazeč ví, že je téměř nezbytným předpokladem k úspěšnému přijetí na střední školu. Dalším důvodem neúspěchu může být jiné, počítařské pojetí výuky matematiky na Ukrajině, díky němuž jsou pro tyto studenty CERMAT testy ještě obtížnější.

- **Silný populační ročník a enormní převis uchazečů na středních školách.**

Problémy, které s sebou nese současný systém povinné státní přijímací zkoušky

na střední školy (velmi dobře popsané např. [v petici](#) odevzdané 25. 5. 2023 na MŠMT), se naplno vyjevily v letošním roce velkého populačního převisu. Ani všichni žáci, kteří mají velmi dobré dosavadní studijní výsledky, podnětné sociální prostředí, podporu rodičů i finanční možnosti zaplatit si drahé přípravné kurzy, neměli šanci uspět. Když házíme přes palubu i tyto studenty, je jasné, že mladí lidé z Ukrajiny nemají šanci obstát. Neorientují se totiž dostatečně v podmínkách našeho systému, nemají srovnatelné sociální zázemí, mají omezené jazykové možnosti, nemohou rozumět tomu, že jejich budoucnost je závislá na tom, jak si natrénují vyplňování konkrétně zadávaných testů.

- **Kumulace nedostatku míst na středních školách a vyššího počtu ukrajinských mladých lidí v konkrétních regionech (zejména v Praze).**

Tento problém, na který jsme nebyli schopni se adekvátně připravit navýšením míst na čtyřletých vzdělávacích oborech, dopadá nejvíce na uchazeče z Prahy, Středočeského a Jihomoravského kraje (Brna). Shodou okolností jsou to regiony s nejvyšším počtem ukrajinských uprchlíků ve věku 15 – 18 let: více než polovina těchto uprchlíků pobývá v Praze. V těchto regionech nejsme schopni poskytnout místo na čtyřletém oboru ani těm uchazečům, kteří mají pro jeho úspěšné zvládnutí předpoklady a nečelí problémům popsaným v předchozím bodu. Šance pro uchazeče, kteří uprchli z války na Ukrajině, je pak pochopitelně téměř mizivá.

Proč je pro nás dobré využít potenciál každého mladého člověka pobývajícího v České republice? Co hrozí, pokud mladým lidem tyto příležitosti neposkytneme?

Plýtvání lidským potenciálem nevyhnutelně vede k tomu, že studenti, kteří se narodili “ve špatném roce”, jdou s pošramoceným sebevědomím do škol, které si nevybrali a které mohou být pod jejich potenciálem, a následně pak do hůře placených zaměstnání. To bude mít přímé důsledky pro příjmy budoucích státních rozpočtů.

Pro mladé lidi z Ukrajiny, u kterých je z výše uvedených důvodů pravděpodobné, že studovat nepůjdou vůbec, existuje řada dalších rizik. Zejména ukrajinští mladí lidé bez

doprovodu rodičů, o jejichž skutečných počtech v ČR nemáme relevantní data (Data MPSV uvádějí, že dětí bez doprovodu např. jsou zde se sourozencem, s jinou osobou, v péči opatrovníka, OSPODu, jsou v současnosti v ČR přibližně čtyři tisíce, tj. asi 3,5 % z celkového počtu nezletilých ukrajinských uprchlíků. Tyto děti jsou převážně v Praze, Středočeském a Moravskoslezském kraji. To úplně neodpovídá zkušenostem z terénu, kdy se s případy dětí bez doprovodu setkáváme častěji.), jsou ohroženi různými sociálně-patologickými jevy od závislostního jednání přes drobnou kriminalitu a mohou se stát i oběťmi zneužívání či sexuálního byznysu.

Bez možnosti pokračovat ve studiu na střední škole se ukrajinští mladí lidé ocitají ve znevýhodněné životní situaci oproti vrstevníkům, kteří středoškolské vzdělání získávají. Mladí lidé bez smysluplného trávení volného času a podpory v osobním rozvoji mají menší šanci dosáhnout svého plného potenciálu a připravit se na produktivní dospělost a plnohodnotný život.

Vyloučení ze středoškolského vzdělávání předčasně ukončuje proces osamostatňování mladých lidí za dozoru dospělých. Adolescenti postrádající kontakt se školou a vrstevníky častěji podléhají negativním vlivům svého okolí a snáze se stávají terčem vykořisťování, oběťmi nucené prostituce či jiných forem obchodu s lidmi. Nejvíce jsou těmito jevy ohroženi mladí lidé, kteří jsou v ČR bez rodičů. Včasný přístup ke středoškolskému vzdělání naopak umožňuje mladým lidem získat sociální a praktické dovednosti potřebné k jejich zdravému osobnostnímu vývoji a přirozeně je chrání před rizikovými jevy.

Je alarmující, že současný stav je navíc v přímém rozporu se Strategii 2030+, která se hlásí k rovnému přístupu ke vzdělání a podpoře wellbeingu dětí i mladistvých.

Jaká opatření by mohla pomoci?

Pro řešení současné situace navrhujeme přijmout sadu opatření krátkodobého i dlouhodobě-koncepčního charakteru, která mohou pomoci zmírnit výše popsané negativní jevy.

Okamžitá opatření:

- **Okamžitá ustanovení dočasných výjimek z hygienických a stavebních vyhlášek vztahujících se ke školským zařízením, která umožní rychlé rozšiřování jejich kapacit.**

V této zemi je mnoho prostor, kde se dá dobře učit. Zejména ve velkých městech, kam se koncentrují středoškoláci, je ale jen velmi málo míst, kde se smí učit dle stávajících předpisů.

Hygienické předpisy (výška stropů, světelnost, umyvadlo...) vznikaly před dávnými lety a měly zejména ochránit žáky. V nastalé situaci jdou ale proti jejich zájmům. Jaký smysl má vymáhat pro žáky právo učit se v místnosti, která má výšku stropu 3,5 metru, pokud ve jménu tohoto práva pošlapeme ten nejhlavnější zájem žáka – a to je právo se vůbec vzdělávat. Navrhujeme proto zahájit práce na úpravě těchto předpisů tak, aby napomáhaly vytváření potřebných kapacit a zároveň reflektovaly současné technické možnosti a požadavky na výuku. Do té doby navrhujeme uplatnit výjimky z hygienických pravidel, které umožní překlenout období, než budou vybudovány další kapacity. Děti dospívají velmi rychle a byrokratické průtahy nám neodpustí.

- **Otevření “nultých” ročníků, určených českým i ukrajinským dětem ke společnému studiu, které by se po absolvování rozdílových zkoušek mohlo započítat jako první ročník, a studenti z něj šli rovnou do druhého ročníku.**

Jsme v situaci, kdy rozhodujícím faktorem je čas. Uvědomujeme si, že ho není dostatek na okamžité navýšení kapacit. Jednou z cest by tak mohlo být využití schopností organizací působících v neformálním vzdělávání. Již loňská zkušenost s integrací ukrajinských žáků ukázala, že v republice máme mnoho lidí a organizací, které umí rychle pomoci tam, kde se systémových prostředků nedostává.

Podpořme vznik středoškolských vzdělávacích skupin v rámci neformálního vzdělávání, které by mohly adekvátně reagovat na potřeby žáků (např. větší důraz na výuku českého jazyka a reálií v případě ukrajinských žáků (a žáků s OMJ jakékoliv národnosti) nebo prohloubení všeobecného vzdělávání a kariérového poradenství v případě českých žáků) s tím, že absolventi takových skupin by za určených podmínek (např. rozdílové zkoušky) mohli být přijati rovnou do druhého ročníku střední školy. Systém formálního vzdělávání by tak získal čas na dobudování kapacit a případnou změnu předpisů.

Aktivní depistáž ohrožených mladých lidí z Ukrajiny a jejich komplexní podpora.

Do vyhledávání ohrožených dětí je nutné zapojit centra podpory integrace cizinců, sociální služby, další neziskové organizace i orgány sociálně právní ochrany. Je třeba zaměřit se zejména na ty mladistvé, kteří se nedostali na střední školu a propadávají našim vzdělávacím systémem, se zvláštním zřetelem na mladé lidi, kteří jsou zde bez doprovodu příbuzného.

Posílena by měla být také role streetworkingu zaměřeného na klienty z řad ukrajinské mládeže. Nabízí se využití kapacit místních sociálních služeb, např. NZDM, a také zaměstnání dospělých uprchlíků z Ukrajiny s kompetencemi pro tento typ terénní práce. Mladistvým je pak nutné poskytovat poradenství, psychosociální a terapeutickou podporu, další vzdělávání, kvalitní trávení volného času a další potřebné služby.

• Umožnit kombinované způsoby výuky, zahrnující offline a online výuku.

Využijme zkušeností z pokusného ověřování, které probíhalo v minulých letech. Škola není (jen) budova, ale komunita. Využijme více technické možnosti, které nám mohou pomoci zapojit více mladých lidí do formálního vzdělávacího proudu.

• Podpora kvalitního trávení volného času.

Využijme a budujme kapacity nízkoprahových zařízení pro děti a mládež, coworkingových center, zajistíme vhodné volnočasové sportovní, kulturní a další aktivity, letní a příměstské tábory apod.

Věnujme úsilí informování ukrajinských rodin o tom, jaké mají možnosti (např. <https://www.darujemekrouzky.cz/>).

- **Cílený sběr dat o mladistvých a práce s nimi.**

Je nutné cíleně sbírat data o mladistvých z Ukrajiny na různých úrovních, vyhodnocovat je a na jejich základě aktivně přijímat systémová opatření. Zajímat by nás mělo např. kolik zde mladistvých je, kolik jich je zde s příbuznými, kolik samo, kolik jich studuje, kolik se jich hlásilo na školy, kolik uspělo, kolik neuspělo a proč, co byla nejčastější příčina neúspěchu, kolik jich pracuje a kde atd.

Dlouhodobá koncepční opatření:

- **Spravedlivé podmínky pro všechny uchazeče.**

Srovnajme podmínky přijímacího řízení pro všechny děti, zohledněme ty s OMJ tak, aby nebyly diskriminovány svou přirozenou jazykovou bariérou a skutečností, že ačkoliv nemusí absolvovat test, mohou z pohovoru z češtiny, který je mu alternativou, získat nižší počet bodů. Řešením může být skládání standardizovaného testu z češtiny jako druhého jazyka, ověřujícího komunikační úroveň češtiny uchazeče, namísto pohovoru, který není možné objektivně nastavit napříč školami.

- **Zjednodušení legislativy pro navýšování počtu míst na školách vzhledem k aktuální demografické situaci.**

Je nutné umožnit středním školám navýšit kapacity změnou hygienických předpisů pro školská zařízení při respektování demografické křivky a skokového navýšení uchazečů z řad uprchlíků. K tomu je nevyhnutelné finančně podpořit střední školy, aby mohly přijmout další pedagogy, případně ohodnotit ty stávající, kterým se navýší agenda.

- **Informační kampaň.**

V neposlední řadě je třeba vést informační kampaň cílenou nejen na ukrajinskou mládež a její rodiče či opatrovníky, ale i na českou majoritu. V této kampani je třeba vysvětlovat důležitost středoškolského vzdělávání i pozitivní společenské dopady přijatých opatření.

Ke stanovisku se připojily tyto organizace:

Stálá konference asociací ve vzdělávání (SKAV), reprezentujeme více než tři desítky organizací působících ve vzdělávání. Jsme střešní platforma sdružující různorodé organizace, které realizují progresivní změny ve vzdělávání. Sdílíme společnou vizi a hodnoty a nabízíme prostor pro vzájemné učení mezi organizacemi. Vytváříme konsensus na tématech klíčových pro proměnu vzdělávání a společně je prosazujeme na systémové úrovni.

META, rodičům s migrační zkušeností a jejich dětem pomáháme zorientovat se v českém školství a v začlenění do společnosti. Nabízíme kurzy češtiny jako druhého (cizího) jazyka pro děti i dospělé. Pedagogům a školám poskytujeme poradenství ve vzdělávání dětí, které nemají žádnou či dostatečnou znalost češtiny. Nabízíme semináře, metodickou podporu a materiály do výuky. Navrhujeme a prosazujeme systémové změny, které reflektují potřeby škol a dětí s odlišným mateřským jazykem a které rozvíjí jejich potenciál. Prostřednictvím aktivit pro veřejnost se snažíme podpořit otevřený dialog a porozumění mezi lidmi s migrační zkušeností a většinovou společností.